

6. *Інноваційна діяльність підприємств та організацій як метод стабілізації економіки регіонів України / Б.М. Андрушків, Н.Б. Кирич, О.Б. Погайдак // Вісник економічної науки України — 2009. — № 1(15). — С. 23-25.*

7. *Кузнецова Л. Структурні зміни у промисловості України: критерії прогресивності / Л. Кузнецова // Економіст. — 2005. - № 8. — С.50-55.*

8. *Савчук А.В. Інновації в промисловому виробництві: класифікація і взаємодії / А.В. Савчук // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлеченных иностранных инвестиций в экономику Украины. Региональный аспект. Сб. науч. тр. — Донецк: ДонГУ. - 2003. — С. 786-791.*

9. *Зянько В.В. Інноваційне підприємництво в Україні: проблеми становлення і розвитку: Монографія. — Вінниця: УНІВЕРСУМ, 2005. — 263 с.*

10. *Сапун Л.В. Проблеми формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Сапун Л.В. // Механізм регулювання економіки. — 2008. - №1. — с.212-218.*

Стаття надійшла: 22.09.2014 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Горєлов Д.О.

УДК 657.001.76

JEL M 21

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Дубинська О. С., к.е.н., доцент

Колесов С. В., к.е.н., доцент

Донбаська державна машинобудівна академія, м. Краматорськ

Анотація. Тенденцією останніх двох десятиріч в економічній науці стало вживати термін «потенціал» стосовно сфери інвестицій та інновацій. В роботі в якості предмету, що досліджується було здійснено обґрунтування поняття потенціалу підприємства. З цієї метою у статті проведено дослідження сучасних підходів до визначення сутності категорії «потенціал» стосовно сфери інвестицій та інновацій, обґрунтування коректності розгляду, інвестиційних та інноваційних процесів на підприємстві як єдиного інноваційно-інвестиційного процесу. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналізу та синтезу, логічного порівняння – для доведення єдності інноваційних та інвестиційних процесів на підприємстві та встановлення сутності категорії «інноваційно-інвестиційний потенціал».

Проведені дослідження можуть бути застосовані як безпосередньо на великих підприємствах, так і в системах вищого рівня: регіон, галузь. Результати дослідження дозволили зробити висновок, що інноваційно-інвестиційний потенціал можна визначити як гіпотетичний стан підприємства, при якому його інноваційна система з максимально можливою продуктивністю в інноваційно-інвестиційній сфері використовує максимально можливі інноваційно-інвестиційні ресурси. Виходячи з того, що основною метою інноваційно-інвестиційних процесів на підприємстві є забезпечення розвитку підприємства, інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства можна визначити і як можливість підприємства забезпечувати інвестиційно-інноваційний процес у середньо та довготривалому періоді. Такий процес може тривати аж доки підприємство не досягне гіпотетичного стану, який відповідає інноваційно-інвестиційному потенціалу. Цим визначенням було підкреслено, що підприємство не здійснює інвестиції та інновації просто так, ці процеси викликані необхідністю розвитку підприємства. Саме тому чітке визначення поняття інноваційно-інвестиційного потенціалу дозволяє забезпечувати розвиток підприємства.

Ключові слова. Потенціал, інвестиції, інновації, продуктивність, можливість, ресурси підприємства.

Постановка проблеми. Тенденцією останніх двох десятиріч в економічній науці стало вживати термін «потенціал» стосовно сфери інвестицій та інновацій. Проте незважаючи на те, що майже в кожній роботі, присвяченій інвестиційним чи інноваційним процесам, вживаються терміни «інвестиційний потенціал» або «інноваційний потенціал», єдиного, навіть концептуального, підходу до сутності цієї категорії немає.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми трактування та вживання терміну «інвестиційний потенціал» або «інноваційний потенціал» займалась значна кількість провідних науковців серед них слід відзначити Д. І. Кокурін, П. І. Мірошніченко, Л. С. Мартюшева, В. О. Калишенко І. В. Новікова, В. А. Верба, Є. С. Галушко, І. А. Фесенко та інші.

Невирішені складові загальної проблеми. Проведений аналіз праць, присвячених дослідженням інвестиційного та інноваційного потенціалу, дає можливість переконатися, що найчастіше категорія «потенціал» розглядається як сукупність (ресурсний підхід). Саме тому в економічній літературі відсутнє чітке трактування терміну «потенціал» стосовно сфери інвестицій та інновацій.

Формулювання цілей статті. Ціллю статті є дослідження сучасних підходів до визначення сутності категорії «потенціал» стосовно сфери інвестицій та інновацій, а також обґрунтування коректності розгляду інвестиційних та інноваційних процесів на підприємстві як єдиного інноваційно-інвестиційного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сам термін «потенціал» – слово латинського походження, яке в «Большой советской энциклопедии» трактується як сила, могутність, що існує в прихованому вигляді і може проявитися за певних умов [1]. Є й інше трактування цього терміна, коли потенціалу надається значення можливого прояву якої-небудь дії чи функції [2]. В обох випадках підкреслюється наявність прихованої, «не проявленої», частини дії. Взагалі потенціал будь-якої соціально-економічної системи в економіці розглядається фахівцями з трьох позицій. Щодо інвестиційного та інноваційного потенціалу, то їх визначають як сукупність (у даному випадку ресурсів, задіяних у сфері інвестицій та інновацій), як продуктивність інвестиційної чи інноваційної діяльності (практичний вихід, ефект, результат) і як можливість, здатність до інноваційної чи інвестиційної діяльності. П. І. Мірошниченко розглядає інвестиційний потенціал регіону за економічним змістом як сукупність інвестиційних ресурсів суб'єктів господарської діяльності, що формують комплексну базу відтворення господарчої і соціальної сфер життєдіяльності регіону на інноваційній основі з метою забезпечення стійкого економічного зростання [3].

Л. С. Мартюшева та В. О. Калишенко вказують, що інноваційний потенціал – це сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства [4]. У цьому визначенні інноваційний потенціал визначено як сукупність ресурсів і певних чинників, без яких ці ресурси не можуть бути використані для реалізації інноваційної діяльності.

Аналогічно трактують інноваційний потенціал І. В. Новікова та В. А. Верба, додаючи до ресурсів каталізатори інноваційної діяльності. На думку цих науковців, інноваційний потенціал підприємства – це цілеорієнтована комбінація інноваційних ресурсів та каталізаторів, які уможливають використання цих ресурсів для досягнення мети інноваційної діяльності, підвищення рівня конкурентоспроможності і стратегічного успіху підприємства [5; 6]. При цьому інноваційні ресурси підприємства – це детермінанти, що визначають спроможність системи до інноваційної діяльності та виступають її джерелами [7]. На думку І. В. Новікової, до основних складових каталізаторів слід відносити мотиваційний механізм, інноваційну культуру підприємства та його організаційно-управлінські елементи [7]. На наш погляд, як окремі «каталізатори», слід зазначити обсяг явного і неявного знання, який є в розпорядженні підприємства (його персоналу), а також силу зв'язків носіїв цього знання з ринком, інакше інноваційний процес буде розвиватися за лінійною, а не циклічною схемою і буде характеризуватися низькою ефективністю, хоча може мати при цьому високу динаміку.

Вважаємо, що підхід до потенціалу як сукупності ресурсів, зокрема й інвестиційних та інноваційних, має два суттєві недоліки:

а) орієнтується на екстенсивний підхід до виробництва і продуктивності підприємства. Збільшення потенціалу досягається за такого підходу простим збільшенням ресурсів;

б) одні й ті самі потужності можуть давати різний випуск продукції, тобто «можливість» або «здатність» генерувати економічний чи інші ефекти: продукцію, послуги і т. д.

Вважаємо, що підхід до потенціалу як до сукупності ресурсів був виправданий у плановій економіці, коли важливо максимально задіяти ресурси: щоб усі трудові ресурси були зайняті, основні фонди не простоювали і т. п. В умовах ринку такий підхід, на наш погляд, невиправданий. У сучасних умовах набагато важливіші результати, які показує підприємство на виході, ніж задіяні ресурси. Загалом підхід до потенціалу з чисто ресурсних позицій, на наш погляд, найбільш спрощений, хоча слід визнати, що за такого підходу потенціал найпростіше піддається практичному оцінюванню.

Іншим поширеним підходом до інноваційного та інвестиційного потенціалу є трактування його як продуктивності. Є. С. Галушко вважає інноваційний потенціал фінансовим результатом інноваційного проекту [8]. У такому випадку інноваційний потенціал визначається як продуктивність, причому лише у фінансовій площині.

Близький до наведеного вище трактування сутності інноваційного потенціалу підхід І. А. Фесенка, який визначає інноваційний потенціал як вартість підприємства [9]. Такий підхід також відповідає розумінню сутності потенціалу як продуктивності, але при цьому не зовсім зрозуміло, як і наскільки вартість підприємства пов'язана з його граничною здатністю генерувати інновації.

Недоліки підходу до інвестиційного та інноваційного потенціалу як продуктивності:

- загальний ефект може бути неоднаковий за однакової продуктивності, через різний розмір задіяних ресурсів для різних підприємств або навіть для одного підприємства в різні проміжки часу;

- такий підхід також є статичним, оскільки не дає змоги оцінити яким буде «продукування» інвестицій чи нововведень у майбутньому;

- поняття «продуктивність» без сукупності задіяних ресурсів у випадку інновацій розглядати некоректно, оскільки продуктивність може залежати від обсягу і структури задіяних ресурсів, у разі відокремленого розгляду інноваційного та інвестиційного потенціалу як продуктивності неможливо відокремити екстенсивний та інтенсивний шлях розвитку підприємства, що значно зменшує можливості практичного застосування обох типів потенціалів.

Вважаємо, що усунути недоліки підходів до потенціалу як сукупності та продуктивності може підхід до потенціалу як можливостей (здатностей) підприємства в інвестиційній та інноваційній сфері. Потенціал як можливість (здатність) є більш загальною категорією, яка включає інноваційно-інвестиційний потенціал як сукупність ресурсів та їх продуктивність. Найбільш логічно визначати потенціал як здатність, виходячи з семантичного значення цього терміна. Найповніше, на наш погляд, визначення цього поняття дає О. П. Косенко, яка визначає інноваційний потенціал як «... комплекс економічних, організаційних і соціальних чинників, що визначають граничну (максимальну) здатність об'єкта (країни, галузі, регіону або організації) самостійно створювати, тиражувати і використовувати свої новації, сприймати створені за межами об'єкта інші новації, входить у взаємодію з іншими об'єктами для спільного створення і (або) використання новацій, а також своєчасно позбавлятися від застарілого в існуючих соціально-економічних та організаційних умовах» [10]. Аналогічні визначення інноваційного потенціалу як спроможності виробляти та впроваджувати вироблені іншими інновації можна побачити і в інших роботах [9].

Є. В. Лапін визначає економічний потенціал, частково виходячи з ресурсного підходу, частково – з розуміння сутності цієї категорії як можливості. Так, виходячи з розуміння сутності потенціалу як можливості, цей автор розкриває економічний потенціал підприємства як «максимально можливий обсяг виробництва матеріальних благ і послуг» [11], але далі не зовсім послідовно зазначає, що згаданий вище максимально можливий обсяг виробництва можливий «в умовах, що забезпечують найбільш ефективне використання за часом і продуктивністю наявних економічних ресурсів» [11].

Вважаємо, що неправомірно визначати потенціал як сукупність здійснених нововведень, оскільки при цьому поза інноваційним потенціалом лишається вся НДДКР, результати якої можуть втілитися у нововведення в майбутньому. Визначання потенціалу як максимальної ефективності використання наявних ресурсів дають О. В. Шеліхова, О. Д. Гладка, О. Ю. Андреева [12]. На нашу думку, наявні ресурси підприємства – величина змінна, але будь-які ресурси також характеризуються певним граничним значенням. Г. Ю. Кучерик та О. М. Вовк додають до наявних ресурсів приховані, зазначаючи, що потенціал – це «... можливості підприємства використовувати наявні чи приховані ресурси для досягнення поставлених цілей» [13].

Однак і трактування інноваційного та інвестиційного потенціалу як можливості має певні недоліки:

- можливості підприємства в інноваційній та інвестиційній сфері, якщо їх розглядати для окремого підприємства, нічого не говорять про перспективи для його розвитку;

- потенціал як можливість виступає в усіх згаданих вище та інших дослідженнях, де використовується такий підхід, виключно як теоретична конструкція: для практичного оцінювання потенціалу дослідники використовують або ресурсний підхід, або ж підхід до

потенціалу як до продуктивності.

Вважаємо, що з огляду на те, що вище обґрунтовано коректність розгляду інвестиційних та інноваційних процесів на підприємстві як єдиного інноваційно-інвестиційного процесу, не слід розділяти інноваційний та інвестиційний потенціал, а варто говорити про єдиний інноваційно-інвестиційний потенціал. При цьому треба враховувати, що потенціал за своєю суттю є відносним. Потенціал завжди визначається у відношенні до чогось. Якщо виходити з позицій, що підприємство як соціально-економічна система в кожний момент має певний стан, що характеризується сукупністю параметрів, то «точка відліку» для інноваційного потенціалу може бути вибрана двома способами:

1 Інноваційно-інвестиційний потенціал, як би його не визначали, може оцінюватися відносно певного стану підприємства в конкретний проміжок часу. Такий спосіб дає змогу дослідити динаміку потенціалу підприємства відносно минулих періодів.

2 Потенціал може бути визначений відносно іншого об'єкта. За такого підходу є змога порівнювати потенціали підприємства з іншими підприємствами.

Очевидним є те, що потенціал включає в себе вже проявлену частину, тобто вже задіяні ресурси в інноваційно-інвестиційній сфері, та їх практичну віддачу. Але він включає в себе також дві «приховані» частини:

1) ресурси, які на певний момент не задіяні в інноваційно-інвестиційній сфері, але можуть бути задіяні в майбутньому;

2) віддачу від уже задіяних на певний момент ресурсів, яка не проявляється у цей момент, але може проявитися в майбутньому.

Висновки. Таким чином, підхід до інноваційно-інвестиційного потенціалу як можливості є найбільш загальним. Виходячи з підходу до потенціалу як можливості, інноваційно-інвестиційний потенціал можна визначити як гіпотетичний стан підприємства, при якому його інноваційна система з максимально можливою продуктивністю в інноваційно-інвестиційній сфері використовує максимально можливі інноваційно-інвестиційні ресурси. Виходячи з того, що основною метою інноваційно-інвестиційних процесів на підприємстві є забезпечення розвитку підприємства, інноваційно-інвестиційний потенціал підприємства можна визначити і як можливість підприємства забезпечувати інвестиційно-інноваційний процес у середньо та довготривалому періоді. Хоча потенціал як гранична можливість не може бути безпосередньо оцінений, але за оцінюванням «проявленої частини» потенціалу для групи підприємств можна оцінити і співвідношення між повними інноваційно-інвестиційними потенціалами.

Перелік посилань.

1 БСЭ (в 30-ти томах). / Гл. ред. А. М. Прохоров. – Изд. 3-е. – М. : «Советская энциклопедия», 1975. – Т. 20. – 608 с. (с. 428).

2 Словарь русского языка. В 4 т. Т. 3 : П–Р. / РАН ; Институт лингвистических исследований / под ред. А. П. Евгеньевой. – 4-е изд., стер. – М.: Русский язык, 1999. – 750 с.

3 Мних, О. Б. Интеллектуальный капитал і його роль у формуванні вартості машинобудівного підприємства та інноваційній діяльності / О. Б. Мних // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. – 2008. – № 6(23) – С. 154–169.

4 Мартюшева, Л. С. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження / Л. С. Мартюшева, В. О. Калишенко // Фінанси України. – 2002. – № 10. – С. 61–66.

5 Новікова, І. В. Методичні рекомендації до оцінки інноваційного потенціалу підприємства / І. В. Новікова, В. А. Верба // Проблеми науки. – 2003. – № 3. – С. 22–31

6 Новицький, В. Інформаційно-інноваційні детермінанти сучасних глобальних конкурентних стратегій // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект : сборник научных трудов. – Донецк : ДонНУ – 2009. – Ч. 2. – С. 536–542

7 Новікова, І. В. Інноваційний потенціал підприємства: оцінка та фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.06.01. «Економіка, організація та управління підприємствами» / І. В. Новікова. – К., 2003. – 20 с. – С. 6.

8 Галушко, Є. С. Підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу в умовах переходу до ринкових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом» / Є. С. Галушко. – Донецьк, 1999. – 23 с.

9 Фесенко, І. А. Инновационный потенциал угледобывающих предприятий / И. А. Фесенко // Наукові праці Донецького державного технічного університету. – Вип. 22. – Донецьк : ДонДТУ, 2000. – С. 160 – 165.

10 Косенко, А. П. Инновационный потенциал как экономическая категория / А. П. Косенко,

Ю. С. Слепец // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» «Технічний прогрес та ефективність виробництва». – Х.: ТУ «ХПІ». – 2001. – Вип. 24. – Ч. 3. – С. 93–101.

11 Лапін, Є. В. Економічний потенціал підприємств промисловості: формування, оцінка, управління: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : 08.07.01 «Економіка промисловості» / Є. В. Лапін; Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін.-т». – Х., 2006. – 36 с. – С. 12.

12 Шеліхова, О. В. Аналіз методичних підходів щодо оцінки потенціалу підприємств будівельного комплексу / Шеліхова О. В., Гладка О. Д., Андрєєва О. Ю. // Економіка будівництва і міського господарства. – 2007. – Т. 3. – № 1. – С. 39–45.

13 Курганська, Б. М. Організаційно-економічні механізми забезпечення конкурентоздатності підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.06.01 / Б. М. Курганська ; НАН України ; Ін-т регіон. дослідж. – Л., 2002. – С. 21.

Стаття надійшла: 30.09.2014 р.

Рецензент: д.е.н., доц. Горовий Д.А.

УДК 620.952.003.13

JEL : Q 42

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІНВЕСТИЦІЙ У ВИРОБНИЦТВО РІПАКУ ТА БІОПАЛИВА НА ЙОГО ОСНОВІ

Боярчук В.М., професор

Фтома О.В., старший викладач

Боярчук О.В., асистент

Львівський національний аграрний університет

Анотація. Приведено динаміку виробництва ріпаку озимого та його урожайності в Україні. Розглянуто тенденції та проблеми розвитку галузі ріпаківництва. Проведено аналіз досліджень економіки виробництва ріпаку озимого. Обґрунтовано методику вибору модельних господарств для дослідження економічної та енергетичної ефективності виробництва ріпаку та біопалива на його основі. Встановлено, що розподіл господарств за виробничими затратами на вирощування озимого ріпаку описується нормальним законом. Отримано пряму лінійну кореляційну залежність урожайності ріпаку від виробничих затрат.

Досліджено залежність собівартості виробництва ріпаку від виробничих затрат та урожайності. Отримані криволінійні кореляційні залежності, які показують, що зменшення собівартості виробництва ріпаку озимого відбувається при урожайності вищій 2,5 т/га та інвестиціях у виробництво більше 6,5 тис.грн/га. Встановлено, що із збільшенням інвестицій у виробництво ріпаку озимого в умовах Західного регіону України чистий дохід змінюється за криволінійною кореляційною залежністю. Зростання чистого доходу спостерігається при інвестиціях більше 5 тис.грн/га.

Кореляційний зв'язок між рентабельністю виробництва озимого ріпаку та виробничими затратами має криволінійний характер. Зростання рентабельності спостерігається при інвестиціях більше 6,5 тис.грн/га. Найвища рентабельність є при мінімальних витратах виробництва.

Досліджено залежність обсягів отриманої енергії насіння та соломи ріпаку озимого з одного гектара посіву від виробничих затрат. Встановлено рівняння криволінійної кореляційної залежності. Значний приріст обсягів отриманої енергії відбувається при інвестиціях понад 5,0 тис.грн/га. Собівартість одного МДж отриманої енергії зростає із збільшенням урожайності ріпаку до 3,0 т/га. При урожайності понад 3,5–4,0 т/га – собівартість МДж енергії насіння ріпаку і соломи знижується.

Встановлено мінімально-необхідні обсяги інвестицій у виробництво, для забезпечення рентабельності на рівні 50%. Обґрунтовано доцільність виробництва біопалива на основі ріпаку.

Ключові слова. Ріпак, ефективність, інвестиції, біопаливо, урожайність, собівартість, прибуток, рентабельність, енергія, енергоефективність.

Постановка проблеми. Ріпак є одним із основних джерел для виробництва біодизелю у світі. Він традиційна для України, хоча і не дуже поширена культура. Як промислову культуру, ріпак в Україні почали інтенсивно впроваджувати в останні 10-15 років. У 2007 році Україна (891,0 тис. га) посіла третє місце в Європі за посівними площами ріпаку після Франції (1601 тис. га) та Німеччини (1546,4 тис. га), однак вироблене в Україні ріпакове насіння в основному експортується, біопаливо не виготовляється, солома використовується